

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสก
อุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผู้วิจัย : พระมหาบุญเกียรติ วรรณโม (พลเยี่ยม)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชา พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูสังวรวิริย, พธ.บ., MA., Ph.D.

: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงศักดิ์, ปธ.๔., ปวศ., MA., Ph.D.

: ดร. เสรี ศรีงาม, ปธ. ๔., พธ.บ., MA., Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเก็บข้อมูลจากพระไตรปิฎกและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาการรักษาอุโบสถศีลที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสก อุบาสิกาในสังคมปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า

การรักษาอุโบสถศีลที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าอุโบสถศีล มีความหมาย ๕ ประการ คือ (๑) การประชุมสวดปาติโมกข์ของพระสงฆ์ในวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ เรียกว่า อุโบสถกรรม (๒) ศีลอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ (๓) การจำศีลด้วยการอดอาหารเรียกว่าการเข้าอยู่จำศีลอุโบสถ คือ ผู้เข้าไปอยู่อาศัยอดอาหารถือศีลเป็นต้น (๔) นาม บัญญัติ (คือชื่อที่เรียก) เช่น เป็นชื่อของช้างตระกูลหนึ่งมีสีเป็นสีทอง เรียกว่า ช้างตระกูลอุโบสถ และ (๕) วันที่เข้าอยู่จำศีลหรือด้วยอดอาหารอันเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า วันอุโบสถ วันที่พึงจำศีล มี ๓ วัน คือวัน ๘ ค่ำ (เรียกวันอัฐมี) วัน ๑๔ ค่ำ (เรียกวันจาตุทสี) วัน ๑๕ ค่ำ (เรียกวันปณณสี) ความเป็นไปตามในคัมภีร์พระพุทธศาสนาการรักษาอุโบสถศีลในสมัยก่อนพุทธกาลนั้นเป็นไปในบุคคล ๓ จำพวก คือ (๑) พระโพธิสัตว์ (๒) พระเจ้าจักรพรรดิผู้ได้รับมรธาภิเษก และ (๓) อุบาสก อุบาสิกา โดยความสำคัญของอุโบสถศีล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมากแผ่ไพศาลมากกว่าซึ่งอานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีล คือ สามารถสร้างสวรรค์ สร้างความเสมอภาค และสร้างความปลอดภัยให้แก่มนุษย์ และให้สมบัติที่น่าปรารถนาแก่มนุษย์ผู้รักษาศีลอุโบสถ

หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าหลักธรรม หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์ที่มีอยู่โดยตัวของมันเองในธรรมชาติ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบ ปฏิบัติตาม เกิดผลที่ต้องการแล้วก็ประกาศให้คนอื่นรู้ เมื่อคนอื่นรู้แล้วปฏิบัติตามก็เกิดผลอย่างเดียวกันมีความสำคัญ คือ (๑) รักษาผู้ปฏิบัติธรรมให้อยู่เย็นเป็นสุข (๒) เป็นคุณาภรณ์ประดับใจให้งดงาม (๓) พัฒนาคนไปสู่ความเป็นกัลยาณชน (๔) ขจัดความชั่วออกจากจิตใจ และหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีล ได้แก่ พรหมวิหาร ๔, สัมมาอาชีวะ, กามสังวร, ศัจจะ, ธรรมมีอุปการะมาก ๒, อปัณณกปฏิบัติ ๓, ธรรมอันทำให้งาม ๒, และธรรมเป็นโลกบาล ๒ ซึ่งหลักธรรมจะช่วยให้อุบาสก อุบาสิกา รักษาอุโบสถศีลได้สมบูรณ์

การวิเคราะห์หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสก อุบาสิกาในสังคมปัจจุบันพบว่าหลักธรรมในการสวดมนต์ของอุบาสก อุบาสิกา คือ การนำหลักสัจจะ พึงรักษาไว้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของบทสวดมนต์มิให้ประพฤติปฏิบัติตนนอกจากที่พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนสำหรับหลักธรรมในการปฏิบัติกรรมฐาน คือ อปัณณกปฏิบัติ ๓ อปัณณกปฏิบัติ ได้แก่ การสำรวมอินทรีย์ การรู้จักประมาณในการกิน การประกอบความเพียร ทั้งยังมีสติสัมปชัญญะ คือ ความมีสติคอยตรวจตรา ไม่เผลอเลอเพอเรอ ประมาท สิ่งที่ทำลายสติคือ สุรา และสิ่งเสพติดทั้งหลาย ดังนั้นผู้ปฏิบัติธรรมศีลอุโบสถจะต้องรักษาไว้อย่างเคร่งครัด ส่วนหลักธรรมในการควบคุมกิริยาบถทั้ง ๔ ประกอบไปด้วย กามสังวร (ความสำรวมในกาม) ขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความไม่ล่วงละเมิดทางกาย วาจาและใจ) และหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ได้แก่ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสัมมาอาชีวะ และธรรมโลกบาล เพื่อให้ผู้ปฏิบัติรักษาอุโบสถศีลพึงกระทำและละเว้นเพื่อความบริสุทธิ์ของพรหมจรรย์ และหลักธรรมชั้นสูงอื่นๆ ขึ้นไปไม่ว่าจะเริ่มปฏิบัติธรรมตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย ได้แก่ (๑) การสวดมนต์และการแผ่เมตตา (๒) การปฏิบัติกรรมฐาน (๓) การควบคุมกิริยาบถ (๔) การพึงธรรมและสนทนาธรรม และ (๕) การดำเนินชีวิต โดยมีหลักธรรมต่างๆ ที่กล่าวข้างต้น จะช่วยเกื้อหนุนให้การปฏิบัติรักษาอุโบสถศีลเป็นไปได้อย่างดีและได้รับอานิสงส์แห่งการรักษาอุโบสถศีล

Thesis Title : AN ANALYTICAL STUDY OF DHAMMA TO
SUPPORT UBOSADHASILA OF LAYMAN AND
LAYWOMAN IN THERVADA BUDDHISM

Researcher : Phramaha Bunyakiat woratammo (Ponyaem)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrachrusangvarapirak, BA., MA., Ph.D.

: Assist. Prof. Dr.Suraprong Kongsat, IV., BA., MA., Ph.D.

: Mr. Saree Sri-ngam, IV., BA., MA., Ph.D.

Date of Graduation : 27 October 2012

Abstract

This thesis was a qualitative research studying data from Tipitaka and documents related to this thesis. This study consisted of three purposes. They were to study (1) Ubosadhasila in Theravada Buddhism (2) Dhamma of supporting Ubosadhasila in Theravada Buddhism and (3) analysis of Dhamma to support Ubosadhasila of Worshipers in society. The results showed as follows:

1. A study of Ubosadhasila in Theravada Buddhism was founded that there were five kinds of Ubosadhasila : (1) a Patimokkha praying of monks on the fifteenth day of the waxing moon of the eighth lunar month is called Ubosaddhakanm (2) Ubosadhasila consisted of eight elements (3) keeping the precepts by the fasting was called Ubosadhasila maintenance. (4) Name of the elephant family whose color was golden was called Ubosadha family elephant, and (5) a day of precepts keeping or fasting was a very vital day of Buddhism. They were the eighth lunar month (Adthamee day), the fourteenth lunar month (Jatutthasee day), and the fifteenth lunar month (Bannarasee day)
2. According to Buddhism scriptures, only three kinds of persons in the Buddhist era kept Ubosadhasila. They were Prapodhisadhto, the King with Royal ceremonial bath of purification, and laypeople. The advantage of Ubosadhasila caused huge benefits because it could create the heaven, balance, and security to the human.
3. Dhamma of supporting Ubosadhasila in Theravada Buddhism was founded that

the principle of Dhamma existed naturally. Buddha only discovered, followed, and told the others what he had already known. When people knew and followed resulting in the same effect: (1) maintaining the happiness to Dhamma keepers, (2) being a costume of mind beauty, (3) developing a way to become the Kanlayanachana, and (4) eliminating the evil of the mind. The principles of supporting Ubosadhasila in Theravada Buddhism as were Prommavihanra 4, Samacheeva, Kammasongvorn, Sajja, Dhammiubkara 2, Apannakapdhipatha³, and two Dhamma for good-looking would help laypeople keep Ubosadhasila perfectly.

The analytical study of Dhamma supporting Ubosadhasila of laypeople was founded that Sajja was a vital rule of praying Dhamma as sanctity of prayer and the practice as Buddha taught. Dhamma in the practice of meditation consisted of three paths of exploration. They were organic care, consuming care, and persistence with consciousness.. Therefore, Ubosadhasila keepers would keep strictly Buddhist precepts. Dhamma of controlling four actions was controlling the sexual behaviours, patience and Sorujja. The principles of Dhamma in life were Prommavihara 4, Sammaacheeva and Dhammalokbala for Ubosadhasila keepers to practice from the beginning to the final stage. They were Dhamma praying for the sake of happiness to the others, meditation, behavior control, Dhamma listening and conversing, and living with the above mentioned Dhamma causing good benefits to Ubosadhasila keepers forever.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาโดยศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะอาศัยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากคณาจารย์ที่ปรึกษาพระครูสังวรวิจิตร,ดร. ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ดร. เสรี ศรีงาม กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้งานวิจัยเล่มนี้สมบูรณ์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ คงไม่มีโอกาสที่จะสำเร็จลงได้อย่างแน่นอน หากไม่มีคณาจารย์เพื่อนนิสิต สหธรรมิกทุกท่าน และห้องสมุดมหาวิทยาลัย ผู้วิจัยก็ต้องขอขอบพระคุณและอนุโมทนาไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขออุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลที่เกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เพื่อบูชาคุณบิดามารดาครูอาจารย์ และผู้ที่มีพระคุณทั้งหลาย จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญทั่วกันทุกท่านเทอญ

พระมหาบุญเกียรติ วรรณโม (พลเยี่ยม)

๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗

บทที่ ๒ อุโบสถศีลที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ความหมายของคำว่าอุโบสถศีล	๘
๒.๒ ความเป็นมาและความสำคัญของอุโบสถศีล	๑๕
๒.๓ ประเภทของการรักษาอุโบสถศีล	๒๓
๒.๔ วิธีการรักษาอุโบสถศีล	๓๐
๒.๕ อานิสงส์ของอุโบสถศีล	๓๕
๒.๖ กรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนา	๔๔
๒.๗ สรุป	๕๓

บทที่ ๓ หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๑ ความหมายของหลักธรรม	๕๗
๓.๒ ความสำคัญของหลักธรรม	๖๐
๓.๓ หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีล	๖๑
๓.๓.๑ หลักพรหมวิหาร ๔	๖๒
๓.๓.๒ หลักสัมมาอาชีวะ	๖๔
๓.๓.๓ หลักกามสังวร	๖๘
๓.๓.๔ หลักสัจจะ	๗๐
๓.๓.๕ หลักธรรมมีอุปการะมาก ๒	๗๕
๓.๓.๖ หลักอปัณณกปฏิบัติ การปฏิบัติไม่ผิด ๓	๘๑
๓.๓.๗ หลักธรรมอันทำให้งาม ๒	๘๔
๓.๓.๘ หลักธรรมเป็นโลกบาล ๒	๘๖
๓.๔ สรุป	๘๐

บทที่ ๔ วิเคราะห์หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสกอุบาสิกาในสังคมปัจจุบัน

๔.๑ หลักธรรมในการสวดมนต์และการแผ่เมตตา	๘๑
๔.๒ หลักธรรมในการปฏิบัติกรรมฐาน	๘๕
๔.๓ หลักธรรมในการควบคุมกิริยาบถทั้ง ๔	๘๘
๔.๔ การฟังธรรมและการสนทนาธรรม	๑๐๒
๔.๕ หลักธรรมใช้ในการดำเนินชีวิต	๑๐๖
๔.๖ สรุป	๑๐๘

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๔

บรรณานุกรม	๑๒๖
ภาคผนวก	๑๒๙
ภาคผนวก ก	๑๓๐
๑. แบบสัมภาษณ์	๑๓๑
๒. หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลภาคสนาม	๑๓๕
ภาคผนวก ข	๑๓๖
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	๑๓๘
ภาคผนวก ค	๑๔๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๑

คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ

(๑) การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ และฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	วินยปิฎก	มหาวิภงฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขุทฺทกปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มูลปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัญญาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัญญาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรียปัญญาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกนิกาย	(ภาษาบาลี)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกนิกาย	(ภาษาไทย)

อรรถกถา และปกรณ์พิเศษ

อง. ปญจก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี ปญจกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

อง. ปญจก.อ. (บาลี) = อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี ปญจกนิบาตอรรถกถา (ภาษาบาลี)

(๒) การระบุหมายเลขย่อ

การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.ม. (บาลี) ๑/๑/๑ หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๑ หน้า ๑ การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ส.ข. (ไทย) ๑/๑/๑. หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย จันทรวารวรรค เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๑ หน้า ๑

ส่วนการอ้างอิงอรรถกถา และปกรณ์พิเศษ ภาษาบาลีจะแจ้งชื่อคัมภีร์/เล่ม/หน้า ตามลำดับ เช่น วิสุทฺธิ. ๑/๑๓๒ หมายถึง คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทฺธิมรรค เล่มที่ ๑ หน้า ๑๓๒ ถ้าเป็นภาษาไทย จะระบุคำว่า “แปล” ในวงเล็บวางไว้ท้ายชื่อคัมภีร์ เช่น วิสุทฺธิ.(แปล) ๒/๑๓๒ หมายถึง คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทฺธิมรรคแปล เล่มที่ ๒ หน้า ๑๓๒